

Джерела та література

1. Ведерникова Л. В. Подготовка педагога как творческого профессионала / Л. В. Ведерникова. – Ишим : [б. и.], 2006. – 112 с.
2. Исаев И. Ф. Теория и практика формирования профессионально-педагогической культуры преподавателя высшей школы / И. Ф. Исаев. – М. : [б. и.], 1993. – 218 с.
3. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : [б. и.], 1997. – 304 с.
4. Лосева Н. М. Самореалізація особистості викладача вищого навчального закладу як загально педагогічна проблема : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Н. М. Лосева. – Х., 2007. – 23 с.
5. Морозова М. А. Формирование готовности студентов к самореализации в образовательном процессе вуза : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / М. А. Морозова. – Ульяновск, 2009. – 23 с.
6. Психологія особистості : словник-довідник / [ред. П. П. Горностай, Т. М. Титаренко]. – К. : Рута, 2001. – 320 с.
7. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1973. – 423 с.
8. Столяренко А. М. Общая педагогика / А. М. Столяренко. – М. : [б. и.], 2006. – 479 с.
9. The Oxford English Dictionary. Second Edition / [prepared by J. A. Simpson and S. C. Wein]. – Oxford, 1989 – Vol. XIV. – P. 921.

Зарицкая Анна. *Сущность понятия духовной самореализации учителя музыки в профессионально-педагогической деятельности.* Проблема сущности понятия духовной самореализации учителя музыки, особенно в профессионально-педагогической деятельности недостаточно исследована, поэтому является весьма актуальной как в педагогической теории, так и в практике.

Раскрыта сущность понятия духовной самореализации учителя музыки в профессионально-педагогической деятельности на основе анализа изучения обозначенной проблемы в философской и психолого-педагогической литературе.

В результате проведенного теоретического исследования дефиницировано понятие «духовная самореализация учителя музыки в педагогической деятельности», определен статус этого понятия в процессе личностно-профессионального становления будущих учителей музыки на основе аксиологического подхода.

Ключевые слова: самореализация, духовная самореализация, духовные ценности, личностно-профессиональное становления учителя музыки.

Zarytska Anna. *The Essence of the Concept of the Spiritual Self-Realization of a Teacher of Music in the Vocational Activities.* The problem of the essence of spiritual self-realization of the teacher of music, especially in the professional and pedagogical activity is not sufficiently studied, therefore, is quite relevant as the pedagogical theory and in practice.

The essence of the notion of spiritual self-realization of the teacher of music in the professional-pedagogical activity on the basis of the analysis of the study of this problem in philosophical and psychological-pedagogical literature.

As a result of theoretical research defined the concept of «spiritual self-realization of teacher of music in pedagogical activity», defined the status of this concept in the process of personal and professional formation of future teachers of music on the basis of the axiological approaches.

Key words: self-actualization, spiritual self-realization, professional and pedagogical activity, spiritual values, personal and professional development of the teachers of music.

Статтю подано до редколегії
19.02.2013 р.

УДК 378:124.5-057.87

Ірина Марценюк

Навчальний процес в університеті як чинник формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів

Проблема ціннісних орієнтацій є однією із пріоритетних у сучасній науці. Зростання потреби формування моральності та громадянської спрямованості особистості в процесі професійної підготовки молоді зумовлює підвищення науково-педагогічного інтересу до вивчення закономірностей формування професійно-ціннісних

орієнтацій майбутнього фахівця, які власне й визначають напрям і рівень активності та суттєво впливають на його професійні якості.

Завданням роботи є аналіз змістово-технологічних аспектів навчального процесу у вищому навчальному закладі в контексті формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів.

Розкрито сутність понять «цінності», «ціннісні орієнтації», «професійно-ціннісні орієнтації» та проаналізовано навчальний процес в університеті як чинник формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів.

Ключові слова: цінність, особистісна цінність, соціальна цінність, професійно-ціннісна орієнтація, формування професійно-ціннісних орієнтацій, навчальний процес.

Постановка наукової проблеми та її значення. На сучасному етапі розвитку людства актуальними є проблеми, пов'язані з людськими цінностями, оскільки саме вони виступають інтегративною основою і для окремо взятого індивіда, і для будь-якої групи, спільноти, суспільства, нації і, зрештою, людства загалом. У цьому контексті одним із провідних завдань навчально-виховного процесу у вищій школі є формування в студентській молоді професійно-ціннісних орієнтацій як основи її готовності до продуктивної праці та створення духовних і матеріальних цінностей. Однак реалії сьогодення переконливо свідчать про наявність суперечностей між потребою суспільства у фахівцях зі сформованою системою усвідомлених професійно-ціннісних орієнтацій та реальним станом процесу орієнтації студентів на професійні цінності у процесі навчання в університеті; можливостями ціннісного змісту професійно-орієнтованих навчальних дисциплін у вищій школі й недостатнім рівнем його використання в навчально-виховному процесі та мотивації студентів щодо освоєння цього змісту. Потреба розв'язання названих суперечностей *актуалізує* проблему дослідження.

Аналіз останніх наукових досліджень цієї проблеми. Методологічні засади цінностей в освіті та психолого-педагогічні аспекти їх формування досліджували відомі учені І. Бех, Т. Бутківська, Є. Бондаревська, М. Васильєва, О. Вишневський, Б. Гершунський, Н. Денисенко, А. Карпенко, Л. Ломако, О. Невмержицька, М. Пантюк, Н. Ткачова, І. Слоневська, Л. Степанюк, О. Сухомлинська, Л. Шумра, С. Яковлев, О. Ярмоленко та ін. Ціннісні орієнтації студентської молоді вивчали Н. Бондар, А. Козлов, З. Сікевич, В. Лісовський, К. Нечаєва, І. Райгородська, Н. Стрелянова, Є. Подольська, А. Мордовець, І. Попова.

Конструктивними є теоретичні моделі розвитку ціннісних орієнтацій А. Анненкова, Н. Антонової, Л. Архангельського, О. Балакрієвої, Ю. Горбенка, І. Долгоненка, С. Молчанова, О. Рудіної, О. Савченко, В. Сорочинської та ін. Теоретико-методичні основи формування професійних цінностей обґрунтовували вчені Є. Гомонюк, Н. Грисенко, С. Єрмакова, І. Козловська, Л. Оршанський, Г. Радчук; професійно-ціннісних орієнтацій – В. Ємець, О. Квасник, Н. Максимчук, О. Мартинюк, Є. Пилипенко, Н. Шеминог. У дисертаційних дослідженнях О. Камінської та О. Копилової проаналізовано різні аспекти змістового й організаційно-методичного забезпечення процесу формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів вищого навчального закладу.

Мета нашої статті – проаналізувати особливості навчального процесу в університеті як чинник формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Дослідження проблеми цінностей багатоаспектне, оскільки цінність є формою прояву певного роду відносин між суб'єктом і об'єктом. Так, суть соціологічного підходу до проблеми цінностей полягає у з'ясуванні їх ролі як сполучної ланки між поведінкою особистості, з одного боку, та соціальними групами, спільнотами й суспільством – з іншого.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень свідчить про те, що проблема цінностей – одна з базових, оскільки система ціннісних ставлень особистості визначає поведінку людини протягом усього життєвого шляху. На думку С. Єрмакової, цінності – це усвідомлені смислові утворення особистості [3]. Сукупність індивідуальних і суспільних, особистих, групових та спільнісних, засвоєних особистістю цінностей, формує систему її ціннісних орієнтацій, якими вона керується в житті. Тому ціннісні орієнтації – це соціальні цінності, які спрямовують діяльність та соціальну поведінку особистості і які вона поділяє [4]. Визначаючи ціннісні орієнтації як спрямованість суб'єкта на діяльність і певні цінності, С. Єрмакова виділяє два структурних компоненти, що характеризують сутність ціннісних орієнтацій: спрямованість особистості та ціннісно-орієнтаційна діяльність [3].

У ході дослідження ми встановили, що особистісні цінності складають внутрішній стрижень особистості, який можна визначати як ціннісну орієнтацію, що забезпечує цілісно-суб'єктивне розуміння окремих актів поведінки людини та сприяє прогнозуванню поведінки і життєдіяльності

людини. А це спричиняє потребу розглядати цінності як важливий компонент структури особистості, від якого залежить вирішення життєвих планів особистості, її самовизначення та саморозвиток.

Оскільки цінності особистості слугують виявленням її потреб у пізнанні та професійному становленні, то формування потреб в оволодінні цінностями обраної студентами професії є одним із важливих завдань вищої школи. Професійні цінності ми визначаємо як складне особистісне утворення, що поєднує в собі цілі, мотиви, ідеали, установки й інші світоглядні характеристики особистості як систему пізнавальних утворень, поєднаних з емоційно-вольовим механізмом, внутрішнім орієнтиром особистості, що спонукає і спрямовує мотиви, професійні дії, вчинки особистості, визначає ціннісний характер її професійної діяльності. Саме професійні цінності, на нашу думку, забезпечують успішність професійної підготовки студента та формування його професійного образу «Я», що є аксіологічною структурою, яка фіксує ставлення до обраної професії, практичної діяльності та до самого себе як до майбутнього спеціаліста.

З аналізу наукових джерел випливає, що в психолого-педагогічній теорії досить чітко визначені шляхи формування професійно важливих якостей особистості. Зокрема, дослідник профорієнтаційних проблем С. Клімов указує на п'ять професійно-цінних якостей особистості: громадянські якості, ставлення до праці і професії, інтереси, нахили до певної сфери діяльності, спеціальні здібності, навички, знання, досвід. Автор наголошує, що кожна професійно важлива якість, якщо вона розглядається ізольовано, не може бути єдиною підставою для вирішення питання про професійне самовизначення особистості.

Формування професійних цінностей є важливим моментом у підготовці та професійному становленні майбутнього фахівця. На думку С. Єрмакової, наявність професійних цінностей забезпечує сумлінне ставлення до майбутньої професійної діяльності, спонукає людину до творчого пошуку, вдосконалює у свідомості студента умовну модель майбутньої фахової діяльності, яка слугуватиме орієнтиром для професійного саморозвитку [3]. У ставленні до професійної діяльності дослідники виокремлюють такі цінності, як цінності професії, що пов'язані із самовизначенням у професійній діяльності; цінності професії, що виникають на основі різних видів винагороди професійної діяльності з боку суспільства; цінності, що утворюються на базі різних рис тієї чи іншої професії; цінності вищого ґатунку, що використовуються в суспільстві для регуляції ставлення до професії [7].

У ході дослідження ми встановили, що професійна підготовка у вищому навчальному закладі не має обмежуватися лише передачею певних знань і формуванням професійних навичок. Вона повинна мати тісний зв'язок із професійною орієнтацією особистості, із формуванням певної системи цінностей, які є характерними для представників тієї чи іншої професії.

В основі формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів університету лежить ціннісний механізм: пошук – оцінка – вибір – проєкція. Йдеться про те, що саме ціннісна основа вищої освіти забезпечує реалізацію студентами власних можливостей, мобільність і компетентність у професійній сфері, перспективу їхнього кар'єрного зростання.

Навчальний процес у Положенні про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах, затвердженому ще 2 червня 1993 р. за № 161 [10], визначається як система організаційних і дидактичних заходів, спрямованих на реалізацію змісту освіти на певному освітньому або кваліфікаційному рівні відповідно до державних стандартів освіти. Він ґрунтується на принципах науковості, гуманізму, демократизму, наступності та безперервності, незалежності від втручання будь-яких політичних партій, інших громадських та релігійних організацій. Навчальний процес організують з урахуванням можливостей сучасних інформаційних технологій навчання, орієнтуючи на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення наукових знань, професійної мобільності та швидкої адаптації до змін і розвитку в соціально-культурній сфері, у галузях техніки, технологій, системах управління та організації праці в умовах ринкової економіки [10].

Аналіз змісту навчальних програм природничо-математичних спеціальностей Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки засвідчив, що майже всі дисципліни мають значний аксіологічний потенціал. Так, структурування навчального матеріалу відображає:

- 1) логіку й результат бачення ціннісного смислу наукової теорії;
- 2) технологію узагальнення та систематизації явищ, що вивчаються, їх ціннісних основ;
- 3) усвідомлення аксіологічної сутності навчального матеріалу;

4) перетворення раніше засвоєної інформації на знання-цінність;

5) прогнозування способів вирішення аксіологічних проблем і перспектив розвитку професійної діяльності.

З огляду на це ми поділяємо думку М. Кухтіної про те, що саме така структура навчальної інформації забезпечує поступовий розвиток когнітивної діяльності та збагачення емоційно-ціннісного досвіду студентів, перетворення засвоєних знань в особистісні смисли й ціннісні орієнтації дій майбутніх спеціалістів [7].

Аналіз психолого-педагогічної теорії і практичної діяльності сучасних вищих навчальних закладів дає підстави для твердження, що формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів передбачає такі загальні передумови, як потреба перегляду власної ціннісної позиції та її корекцію; врахування особливостей майбутньої професійної діяльності; розвиток здатності засвоєння професійної інформації на індивідуально-значущому рівні; розвиток мотивації студентів до освоєння базових моральних цінностей; розвиток пізнавального інтересу до загальнолюдських та професійних цінностей; усвідомлення розбіжності наявного й ідеального змісту ціннісних орієнтацій; реалізація інтегративного підходу для формування системи професійно-ціннісних орієнтацій; конкретизація загальних положень на прикладах конкретних природничо-математичних спеціальностей [5].

У ході дослідження ми визначили провідні принципи формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів університету: цілепокладання, єдність ціннісної та професійної спрямованості особистості, активність особистості студента, партнерські відносини викладача і студента, творчість та гуманність, студентоцентризм.

На цьому методологічному підґрунті, на нашу думку, у кожному університеті для кожної спеціальності має бути розроблено Кодекс професійних цінностей фахівця, який міститиме сукупність вимог, що випливають із принципів і норм аксіології, та регулюватиме його поведінку і систему відносин у процесі професійної діяльності, передбачаючи підвищення та підтримання високого професійного й морально-етичного рівня.

Досліджуючи проблему формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів університету в процесі навчання, ми акцентуємо увагу на тому, що цей процес є складним і багатокомпонентним. Так, насамперед ми виділяємо мотиваційний складник сформованості професійно-ціннісних орієнтацій студентів, що передбачає формування в студентів мотивації до сприйняття й засвоєння аксіологічних знань та перетворення їх у переконання, у професійно-ціннісні орієнтації. Виділено також когнітивний складник, який передбачає наявність у студентів знань про цінності, ціннісних уявлень та поглядів; емоційно-оцінний складник, який передбачає оцінку й відповідне емоційне (позитивне чи негативне) ставлення до знань та ціннісних понять; поведінково-діяльнісний складник, який зорієнтований на формування практичних цінностей-умінь, що характеризуються сформованістю застосування знань-цінностей, переконань, реалізації професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього фахівця [5].

Практика свідчить, що ціннісні орієнтації формуються в процесі навчання та виховання у вищому навчальному закладі паралельно зі здобуттям необхідних професійних знань, умінь і навичок. Адже сам процес навчання має за мету не просто дати конкретні знання в певній галузі, а й відтворити ціннісні орієнтири сучасної молоді, що будуть сприяти її самореалізації. Зрозуміло, що для розв'язання цього непростого завдання потрібно застосовувати і традиційні, і нові форми та методи. Так, учені зауважують, що технологія формування професійних цінностей у процесі навчання різних дисциплін повинна мати свою логіку, орієнтувати на мету, завдання й етапи аксіологічного навчання. Дієвими є нетрадиційні форми та методи (аналіз, розв'язання ситуаційних завдань і задач, діалоги, дебати, дискусії, рольові, ділові ігри), використання аналізу соціально-моральних, педагогічних ситуацій (ситуації-ілюстрації, ситуації-проблеми, ситуації-вправи, ситуації-оцінки), що сприяє апробації професійних цінностей, взаємодії позицій із різними ціннісними основами на діяльнісному рівні, рефлексії власних переживань [7]. У процесі моделювання ситуацій і навчальних ролей здійснюється регулювання позитивної мотивації вивчення навчальних дисциплін, забезпечуються ситуація успіху й психологічний комфорт, що створює основу для стійкості ціннісних орієнтацій студентів.

Висновки. Навчальний процес у вищому навчальному закладі є важливим чинником формування професійно-ціннісної орієнтації студентської молоді. Саме в процесі теоретичної і практичної професійної підготовки, яка здійснюється в аудиторний та позааудиторний час (науково-дослідницька та виховна діяльність), відбувається ефективно формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів. Важливими педагогічними умовами процесу формування професійно-ціннісних орієнта-

цій студентів університету визначено використання історико-філософського досвіду; змістове та психолого-педагогічне забезпечення цього процесу; аксіологічно спрямована інтеграція навчання та виховання у вищих навчальних закладах [5].

Джерела та література

1. Іванова В. В. Загальні питання самоусвідомлення особистості [Електронний ресурс] / В. В. Іванова. – Режим доступу : <http://psylib.org.ua/books/ivanv01/index.htm>
2. Іздебська В. Ціннісні орієнтації особистості в контексті духовного світу студентства / В. Іздебська // Рідна школа. – 2002. – № 4. – С. 17–19.
3. Єрмакова С. С. Формування професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / С. С. Єрмакова. – Одеса, 2003. – 266 с.
4. Камбур А. В. Соціальна адаптація особистості в суспільстві перехідного типу: зміна ціннісних пріоритетів [Електронний ресурс] / А. В. Камбур. – Режим доступу : <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/273748.html>
5. Камінська О. М. Моделювання процесу формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів технічного університету : метод. рек. / О. М. Камінська. – Львів : ЗакДУ, 2010. – 24 с.
6. Климов Е. А. О становлении профессионала: приближение к идеалам культуры и сотворение их (психологический взгляд) : учеб. пособие. – М. : МПСИ, 2006.
7. Кухтіна М. В. Особливості формування ціннісних орієнтацій особистості у трансформаційному суспільстві / М. В. Кухтіна // Соціальні технології. – 2010. – № 45. – С. 170–174.
8. Копилова О. М. Формування професійних цінностей студентів у процесі навчання педагогічних дисциплін у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Копилова Оксана Миколаївна ; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2012. – 16 с.
9. Марценюк І. П. Особливості формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів університету (на прикладі природничо-математичних факультетів) / І. Марценюк // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Сер. : Пед. науки. – 2012. – № 8. – С. 67–71.
10. Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах, 2 червня 1993 р. № 161 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/images/files/licenzuvanya/norm...161.doc>
11. Савченко О. Я. Альтернативні можливості початкової освіти / О. Я. Савченко // Початк. шк. – 1994. – № 5 – С. 3–6.
12. Формування ціннісних орієнтацій особистості [Електронний ресурс] / [О. Є. Бавико, І. О. Чичановський, І. В. Букрєєва, А. В. Орлов]. – Режим доступу : http://conference.mdpu.org.ua/conf_all/confer/2002/conf_antro/4/baviko.html

Марценюк Ирина. Учебный процесс в университете как фактор формирования профессионально-ценностных ориентаций. Проблема ценностных ориентаций является одной из приоритетных в современной науке. Возрастающая необходимость формирования нравственности и гражданской направленности личности в процессе профессиональной подготовки молодежи обуславливает повышение научно-педагогического интереса к изучению закономерностей формирования профессионально-ценностных ориентаций будущего специалиста, которые, собственно, и определяют направление и уровень активности и существенно влияют на его профессиональные качества.

Задачей работы является анализ содержательно-технологических аспектов учебного процесса в вузе в контексте формирования профессионально-ценностных ориентаций.

Раскрыта сущность понятий ценности, ценностные ориентации, профессионально-ценностные ориентации и проанализирован учебный процесс в университете как фактор формирования профессионально-ценностных ориентаций студентов.

Ключевые слова: ценность, личностная ценность, социальная ценность, профессионально-ценностная ориентация, формирование профессионально-ценностных ориентаций, учебный процесс.

Martsenyk Iryna. Courses University as a Factor of Professional Value Orientations of Students. The problem of value orientation is one of the priorities in modern science. The growing need for moral and civic orientation of the individual in the process of training young specialists leads to increase in scientific and educational interest in the study of patterns of vocational value orientations of future specialist which actually determines the direction and level of activity and significant impact on his professional qualities.

The objective of the work is to analyze the content and technological aspects of the educational process in higher education in the context of professional value orientations of students. The concept of values, values, professional values orientation are analyzed in the context of educational process at the university as a factor of professional value orientations of students.

Key words: value, personal value, social value, professional and value orientation, the formation of professional values, the educational process.

Стаття надійшла до редколегії
28.02.2013 р.